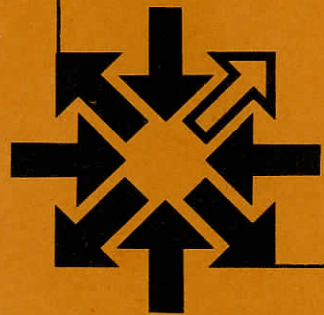

80
101

**bevrijdend
geweld
bevrijdt niet**

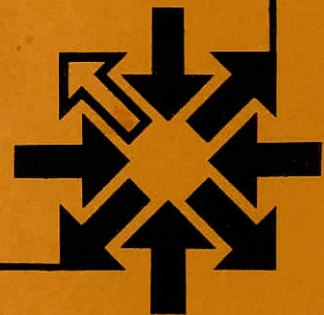
**John M.
Swomley jr**

isbn 90 6346 501 7

s |

studie I

"Bevrijdend geweld bevrijdt niet" is een samenvatting van de gedachten over bevrijding, revolutie, geweld en geweldloosheid van John M. Swomley Jr., zoals deze zijn weergegeven in zijn publikatie "Liberation ethics", New York, 1972, 238 pag. De samenvatting is van Ria Reis.

© Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid

1979

isbn 90 6346 501 7

A BRO $\frac{SWOM}{423}$ 80 E9

bevrijdend geweld bevrijdt niet

John M. Swomley jr

uitgave

Stichting Voorlichting Aktieve Geweldloosheid,
postbus 137 Zwolle

Dok. Vrij Soc. nr. 423

Voorwoord

Deze brochure is geen direkte en volledige vertaling van het boek van John M. Swomley Jr. : "Liberation ethics".

Het is de neerslag van een intensieve studie van een studente aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, Ria Reis, en de weergave van de gedachten van Swomley over de ethiek van de bevrijding, over sociale verandering en revolutie en de rol die daarin zowel geweld als geweldloosheid kunnen spelen. De waarde van Swomley's benadering ligt in de wijze waarop hij het probleem van revolutie en sociale verandering en de daarbij te gebruiken middelen heeft gesteld.

De waarde ligt ook in de wijze waarop hij niet heeft geschroomd -niet tegenstaande zijn sympathie duidelijk naar de onderdrukte en ontrechte uitgaat- direkte en duidelijke voorbeelden van sociale verandering, verzet en revolutie uit het jongste verleden te gebruiken om aan de hand daarvan aan te tonen welke verschillen er tussen de opvattingen met betrekking tot de ethiek van de bevrijding bestaan.

Zijn gedachten zijn daarom een bijdrage tot de discussie over het gebruik of het afwijzen van geweld bij bevrijding van onderdrukking, waarmee we in de afgelopen jaren zijn en in de toekomst zullen worden gekonfronteerd. Een discussie waar allen, die het oprecht menen met de noodzaak onderdrukte en ontrechte groepen en volken te bevrijden, moeite mee hebben.

Men denke aan de nog steeds voortdurende discussie over steun aan de bevrijdingsbewegingen in Zuidelijk Afrika.

Men denke ook aan de discussie rond de Wet Gewetensbezwaarden, waarbij men "bevrijdend geweld" als een uitzondering op het afwijzen van alle geweld wil zien.

Swomley's keuze van voorbeelden zal het sommigen onder ons moeilijk maken. Gevoelsmatig zal veler sympathie uitgaan naar de direkte bevrijding door middel van geweld om daarbij veel van de bijverschijnselen op de koop toe te nemen.

Daarom zullen de voorbeelden uit Latijns Amerika, als ook de afwijzing van de motivering van Bonhoeffer tijdens het verzet in Duitsland tegen het nazisme, niet door ieder gemakkelijk kunnen worden aanvaard.

Destemmer kan dit opstel worden beschouwd als een bijdrage tot de discussie over geweld. Het dwingt tot een konsekvent doordenken over de vraag, die ook Professor De Graaf in zijn bespreking van het boek stelt, of geweld een werkelijke bevrijding tot stand kan brengen.

Bergen NH, oktober 1978

P. Dijkstra

Bevrijdend geweld bevrijdt niet van geweld

Het boek van John Swomley, "Liberation Ethics" zou eigenlijk verplichte lectuur moeten zijn voor iedereen die denkt en spreekt in termen van bevrijdend geweld.

John Swomley werd in Amerika vooral bekend door het boek, dat hij in 1964 publiceerde over de toenemende invloed van de militaire macht in Amerika, "the military establishment", waarvoor senator Mac Govern een voorwoord schreef. Zijn laatste boek, dat we hier bespreken, vertoont dezelfde brede dokumentatie, scherpe analyse en kracht van theorie. Hij is gepromoveerd in de politicologie en bovendien theoloog, hoogleraar in de ethiek aan St. Pauls School of theology in Kansas City.

Hij begint met te schetsen wat de grondtrekken van een ethiek van bevrijding kunnen zijn, als een doordachte respons op tegelijk menselijk nood en op de bijbelse nadruk op verlossing. Het bijbelse woord verlossing was oorspronkelijk ontleend aan het vrijkopen en vrijlaten van slaven, een door en door werelds gebeuren (redemption). Verlossing is ook vandaag bevrijding van alles wat mensen in slavernij brengt of houdt en daarom vindt hij bevrijding een bruikbare term voor verlossing, niet alleen in haar sociale en ethische, maar ook in haar religieuze dimensies.

Een ethiek van bevrijding is in de eerste plaats een sociale ethiek, omdat zij zich moet bezig houden met systemen en structuren en niet alleen met individuen. Een analyse van de maatschappij toont, dat de bevrijding niet een zaak is van onderdrukte "goede mensen" tegen onderdrukkende "slechte mensen", maar omdat onderdrukkers en onderdrukten gelijkelijk gevangen zijn in een systeem, gaat het om beider bevrijding uit dat systeem.

Het is een gevaarlijke denkfout, als men het geweldselement in het systeem over het hoofd ziet. Dit gebeurt niet alleen, waar men geen oog heeft voor zogenaamd "struktureel geweld" maar ook, waar men naief aanneemt, dat struktureel geweld alleen en alleen effectief met geweld kan worden bestreden. Soms kan vuur met vuur bestreden worden, maar vaker met blus-apperatuur of met water.

Hij kontrasteert ethiek van bevrijding met individualistische ethiek, met gezindsheidsethiek, maar ook met situatie ethiek. Daar gaan we nu niet verder op in.

Bevrijding en Revolutie

Een heel wezenlijk element in de bevrijdingsethiek is de bereidheid om de prijs te betalen, die nodig is om mensen te bevrijden van wat hen in slavernij houdt. Dat betekent dat men er niet op uit kan zijn om alleen anderen, tegenstanders b.v. de prijs te laten betalen. Swomley verdedigt deze stelling zowel op bijbelse als op pragmatische gronden.

Na de inleidende hoofdstukken over bevrijdingsethiek volgen hoofdstukken over structuren van geweld en onderdrukking en over bevrijding en revolutie. Steeds meer komt dan de politoloog aan het woord. De tweede helft van het boek wordt vooral in beslag genomen door analyses van revoluties (Rusland, China, Algerije, Cuba). Bijzondere aandacht wordt daarbij geschonken aan de rol van geweld en aan de vraag, in hoeverre revoluties nieuwe structuren van bevrijding hebben voortgebracht. Het antwoord is niet hoopgevend. Overal volgt op de revolutie een machtsstrijd onder de revolutionaire leiders, centralisatie van macht in leger en/of bureaucratie, een werkelijke of vermeende bedreiging van andere landen met verschillende graden van vijandigheid, ernstige schade aan de economie, nieuwe vormen van onderdrukking en onmacht tot werkelijke democratisering.

Deze verschijnselen blijken des te hardnekkiger naarmate de revolutie gewelddadiger is. Samen met het overnemen van het traditionele geweldspatroon uit de oude orde komen ook andere kenmerken van de oude orde mee.

Een apart hoofdstuk is gewijd aan Cuba (Cuba, a case study). De schrijver heeft lang in de mening verkeerd, dat de Cubaanse revolutie anders was dan andere revoluties, minimaal geweld, een groot leider, positieve programma's en per saldo een meer humaniserend resultaat.

Het zijn de linkse Cubanen in verbanning geweest, die hem van gedachten deden veranderen. Van de twintig personen, die de revolutionaire regering vormden, zijn acht in ballingschap, acht anderen leven in Cuba, maar zijn afgezet, één werd terechtgesteld, één deed een poging tot zelfmoord en verdween; er is geen stemrecht, geen recht om vrije vakverenigingen op te richten, geen vrije pers, geen onafhankelijke rechter; het volk deelt niet in het proces van besluitvorming.

Nog veel interessanter is in deze studie over Cuba, dat Swomley aantoonde, dat Batista viel doordat hij de steun van het volk verloren had en niet zozeer door de militaire acties van Castro en de zijnen. Voor een revolutie is niet de mate van geweldsmiddelen bij de revolutionairen, maar de mate van

De roep om bevrijding

Overal ter wereld vragen mensen om bevrijding, bevrijding van alles wat hen tot slaaf maakt of dreigt te maken. Maar wat houdt deze bevrijding precies in?

In de 20^e eeuw betekent bevrijding niet meer bevrijding van onderdrukking door bepaalde personen. Tegenwoordig vervullen systemen en structuren de rol van onderdrukker en dikwijls zien degenen die door deze systemen onderdrukt worden deze als noodzakelijk kwaad. In de ethiek van de bevrijding wordt echter aangenomen dat de vernietiging van onderdrukken- de individuen niet automatisch de structuren van onderdrukking verandert. Daarom is de bevrijdingsethiek een sociale ethiek. In de bevrijdingsethiek zullen we ook geen indeling van mensen in "goede" en "kwade" vinden. De mate van 'slechtheid' wordt bepaald door de relatie die een persoon heeft tot het systeem: dat betekent ook dat niemand vrij is van alle smetten.

Nu betekent het feit dat we ons op systemen konsentreren niet dat personen minder belangrijk zijn: mensen zijn zo belangrijk dat ze nooit als pion in een systeem gebruikt mogen worden. Daarbij komt dat we ervan uitgaan dat er geen organisatie van de samenleving te vinden is, die mensen tot perfecte wezens kan maken: een goede organisatie kan slechts verbeteren.

De bevrijdingsethiek is een ethiek die niet een of ander bepaald politiek of economies systeem tot doel heeft. Haar doel is gemeenschap. Met gemeenschap bedoelen we in de eerste plaats een bepaalde kwaliteit van leven, nl. dat ieder mens aanvaard en gerespekteerd wordt door alle anderen. In de bevrijdingsethiek zijn vrijheid en liefde dus met elkaar verbonden.

Met gemeenschap bedoelen we niet dat minderheden hun eigen identiteit, hun eigen ervaringen en waarden moeten verliezen. In de bedoelde gemeenschap moeten de waarden en ervaringen van elke groep een belangrijke rol spelen.

Maar naast deze bepaalde kwaliteit van het leven betekent gemeenschap ook een structuur van de samenleving, waarin de produktie onderworpen is aan de behoeften van mensen. Van deze structuur is geen blauwdruk te geven, want géén van de voorgaande systemen belichaamt de bedoelde vrijheid volledig. We kunnen wel een algemene richting aangeven.

Twee gegevens zijn zowel de basis voor vrijheid als voor onvrijheid: Ieder mens bezit vanaf zijn of haar geboorte de wil om te overleven en de wens om aanvaard te worden. Deze zekerheid en aanvaarding kunnen mensen vinden in zogenaamde

begrensde en besloten groepen. Swomley gebruikt hiervoor de term "parochiale", d.w.z. groepen die wel een gemeenschap kennen, maar die hun gemeenschap afgrenzen. Voorbeelden van deze parochiale groepen zijn de natie, staat, economiese-, politieke-, militaire- of andere groepen. Maar het feit dat deze groepen en de daarbij passende structuren tot onderlinge verdeeldheid leiden, is weer een uitgangspunt voor onzekerheid en onveiligheid. Zolang deze verdeeldheid er is, zullen mensen om verandering in systemen en structuren vragen. Maar er is meer nodig voor bevrijding dan een simpel verlangen om vrij te zijn of anderen te bevrijden. Men moet ervan overtuigd zijn dat bevrijding en de wens om vrij te zijn tot het wezenlijke van onze zedelijke beginselen behoort, dat bevrijding in zichzelf juist is.

Vrijheid is ook meer dan de afwezigheid van uiterlijke dwang, werkelijke vrijheid vind je pas als je vrijheid voor iedereen zoekt. Bevrijding houdt dus noodzakelijkerwijs de vrijheid van het individu, maar ook de vrijheid van de samenleving in. Daarbij is vrijheid nooit als staties begrip op te vatten, maar altijd als dynamies, voortdurend in beweging zijnd proces. Men moet voortdurend op z'n hoede blijven, want zelfs goedbedoelde structuren kunnen door institutionalisering onderdrukkend gaan worden.

Tenslotte brengt elke bevrijding haar kosten mee; er bestaan echter verschillende opvattingen over de manier waarop deze worden opgevangen.

a) Sommigen willen hun tegenstanders de hoogste prijs laten betalen. Aan deze opvatting liggen drie ideeën ten grondslag, die we alle drie verouderd kunnen noemen:

1) de onderdrukkers moeten ook maar eens voelen wat de onderdrukten hebben gevoeld.

2) je kunt een groep bevrijden door een proces dat anderen tot slaaf maakt.

3) degenen die aan de macht zijn, bepalen de mate waarin geweld gebruikt wordt en geweld kan alleen met geweld bestreden worden.

Er zijn evenwel wegen tot verandering mogelijk die het niet aan de onderdrukker overlaten welke methoden gekozen worden. Geweldloze wegen bijvoorbeeld zoals de boycot of de staking, waarvan de resultaten en de uitwerking afhangen van het aantal mensen dat eraan meedoet. Als men de onderdrukkers de wapens laat bepalen maakt men een fout, omdat de onderdrukkers deze wapens meestal met meer succes kunnen gebruiken dan de mensen die voor de vrijheid strijden.

b) Sommigen hangen het idee van de "rechtvaardige revolutie" aan. Van een rechtvaardige revolutie is alleen sprake als de

heersende klasse erg onrechtvaardig handelt, als alle andere geweldloze methoden hebben gefaald en als er morele zekerheid is, dat de rechtvaardigheid zal winnen. De doelstelling moet een rechtvaardige orde zijn in plaats van een machtswisseling, de uitoefening van het recht moet binnen de perken van de rechtsorde en de liefde blijven, de gegeven straf moet evenredig zijn aan de schuld en een onnodige vernietiging van levens moet vermeden worden.

Zo is men de meeste moderne revoluties begonnen met de overtuiging dat gewelddadige methoden wezenlijk zijn voor de revolutie. Maar om te kunnen zeggen dat geweldloze methoden in een specifiek geval niet mogelijk zijn, zou men ze eerst uitvoerig moeten hebben toegepast en om te kunnen beoordelen of een revolutie is geslaagd, zou men ook bepaalde maatstaven ter beoordeling moeten ontwikkelen.

De vraag of een gewelddadige revolutie kan worden gewonnen, hangt af van een samenhang van factoren, die de situatie bepalen waarin deze revolutie plaatsvindt. In onze geïndustrialiseerde landen is het onwaarschijnlijk dat een revolutionair gebruik van geweld een kans van slagen heeft, want door het hoge nivo van de technologie zal er onherroepelijk een enorme opeenhoping van geweld plaatsvinden.

Geweldloze methoden blijven in ieder geval een mogelijkheid. Bovendien moeten we eraan denken dat het geweld van de aktievoerders zich in de eerste plaats op politie en militairen zal richten, terwijl de werkelijke onderdrukking voortkomt uit structuren die ook deze politiemensen en militairen onderdrukken.

c) De derde benadering gaat ervan uit dat de vrijheidsstrijders zelf een prijs voor de bevrijding zullen moeten betalen. Alleen dan kan het proces van minderwaardigheid naar meerderwaardigheid, wat noodzakelijkerwijze weer ondergeschiktheid inhoudt voor anderen en een nieuwe vorm van onderdrukking betekent, doorbroken worden.

Maar géén van de drie benaderingen kan succes garanderen. De houding die men tegenover tegenstanders aanneemt, wordt bepaald door de politieke of sociale analyse die wordt gemaakt. En uit een andere houding zal natuurlijk ook een andere methode voortvloeien.

Bevrijding heeft tot doel de macht over te dragen aan het volk, wat wil zeggen dat de macht gedecentraliseerd wordt. Dat kan alleen als het proces van de bevrijding tegelijkertijd en tijdens de voortgang van de revolutie verwezenlijkt wordt, d.w.z. niet uitgesteld wordt tot de na-revolutionaire fase.

Volgens de bevrijdingsethiek is het mogelijk dat we systemen,

belangen en ideeën bestrijden zonder personen te doden of te verwonden. We kunnen de machtspositie van hen, die het systeem besturen, opheffen door weigeren mee te werken. Een essentiële vraag blijft wel of het überhaupt mogelijk is dat mensen die zelf nog niet het wezen van de nieuwe samenleving vertegenwoordigen, een bevrijdende sociale structuur kunnen opbouwen.

Wat is bevrijdingsethiek

Om duidelijk te maken wat we onder bevrijdingsethiek moeten verstaan, zullen we haar in dit hoofdstuk vergelijken met andere veel voorkomende ethieken.

1) Allereerst noemen we de ethiek die het principe van "bemin je naaste" benadrukt. Hier is het de "liefde" die moet bepalen wat in een situatie goed is om te doen. Maar meestal gaat deze liefde niet gepaard met het veranderen van systemen. Aanhangers van deze ethiek wijzen bijvoorbeeld het oorlogssysteem als zodanig vaak niet af. Liefde is dan louter teruggebracht tot een opvatting van niet-haten.

De liefde die de bevrijdingsethiek bedoelt is een heel andere liefde. In de bevrijdingsethiek is elke liefde voor de onderdrukten die niet samengaat met pogingen om diezelfde onderdrukten te bevrijden, een hypokriete liefde. Daarom benadrukt de bevrijdingsethiek nog meer de vrijheid dan de liefde.

2) Andere ethieken leggen de nadruk op rechtvaardigheid, maar meestal wordt dan rechtvaardigheid binnen het bestaande systeem bedoeld. Op die manier wordt rechtvaardigheid een betrekkelijk begrip, dat een andere inhoud krijgt naarmate men het in een ander systeem toepast.

In de bevrijdingsethiek heeft rechtvaardigheid een absolute betekenis: Rechtvaardigheid betekent dat mensen vrij zijn van alles wat hen ontmenselijkt. Een bevrijding is dan het proces waarin het recht op vrijheid aan mensen wordt teruggegeven.

3) Dan is er de ethiek die het aksent op "regels" legt. Hier gaat men er vanuit dat verschillende situaties gelijk zijn, zodat het mogelijk wordt, regels op te stellen over wat in het algemeen, in vergelijkbare situaties, de juiste manier is om te handelen. Deze regelethiek heeft als grondbeginsel het respect voor de ander, welk respect moet worden overgedragen door regels, die het respect belichamen.

De bevrijdingsethiek steunt echter niet op regels, maar op een levenshouding van respect voor anderen. Belangrijker dan regels is het doel van de bevrijding. Regels zijn immers altijd afhankelijk van het systeem waarin ze zijn gemaakt. Als

er regels en wetten zijn die mensen in hun mens-zijn onderdrukken, roept de bevrijdingsethiek juist op tot overtreding van die regels.

4) Als reactie op de populaire regelethiek ontstond de situatie ethiek. Voor deze ethiek is elke situatie uniek. Dat betekent dat er geen vaste regels zijn, maar dat men in elke afzonderlijke situatie met behulp van de liefde moet bepalen wat te doen. Helaas zijn er veel situaties waarin men moet kiezen tussen verschillende, elkaar tegensprekende gevoelens van liefde en loyaliteit. Dit probleem wordt dan vaak opgelost door een bepaalde liefde boven alle andere te stellen, bijvoorbeeld de liefde voor het vaderland. Het is hiermee duidelijk dat ook de situatie ethiek zich niet bezighoudt met het veranderen van structuren.

Evenals de ethiek van de regel aanvaardt ook de situatie ethiek b.v. een rechtvaardige oorlog. De regelethiek beweert dat men regels op kan stellen voor de hoeveelheid geweld dat toelaatbaar is, terwijl de situatie ethiek zegt dat elke oorlog anders is en per geval beoordeeld moet worden. Maar beide ethieken aanvaardden het oorlogssysteem als zodanig. De bevrijdingsethiek verschilt van de situatie ethiek op dit punt. Men richt zich hier namelijk wel tegen het oorlogssysteem als zodanig en men is zich ervan bewust dat oorlogen nu eenmaal nooit gevoerd worden onder het nivo van de wapentechniek dat op dat moment is bereikt.

Zoals gezegd legt de bevrijdingsethiek de nadruk op een levenshouding die in elke situatie bepaalt wat goed is om te doen en niet op een bepaald principe zoals regels of liefde. Anders dan de situatie ethiek die altijd de verschijnselen in een bepaalde samenhang bekijkt en verder geen doelen stelt, heeft de bevrijdingsethiek wel een doel, nl. de gemeenschap en bevrijding van allen. In de bevrijdingsethiek is dus een ideologie te vinden. Voor de bevrijdingsethiek is niet bepalend wat het beste is voor de meerderheid, maar dat groepen worden onderdrukt, ook al zijn het kleine minderheden. En omdat onderdrukking het gevolg is van systemen, moeten deze systemen vernietigd worden. Dit kan niet gebeuren door het opstellen van regelethiek en ook niet door de mate van liefde voor en de waardering van de mens afhankelijk te stellen van de gegeven situatie (situatie ethiek). Onderdrukkende systemen kunnen alleen vernietigd worden als we een levenshouding aannemen waarvan het doel is: alle onderdrukking te beëindigen, desnoods door betaling met eigen leven.

Onderdrukking en structureel geweld

In onze samenleving kunnen we minstens twee soorten geweld onderscheiden.

1) Het meest zichtbare geweld is het geweld dat mensen gebruiken om elkaar met wapens te verwonden of te doden. Onder deze noemer vallen misdaad, rellen, oorlog, de meeste revoluties en kontra-revoluties.

2) het tweede soort geweld is het onzichtbare geweld, dat verborgen ligt in structuren en systemen, die algemeen aanvaard zijn. In verschillende structuren in onze samenleving is geweld als onderdrukking belichaamd.

Een komplekse samenleving bestaat uit een netwerk van structuren en systemen, waarvan sommige voor bepaalde bevolkingsgroepen gunstig, andere gedeeltelijk gunstig of gedeeltelijk onderdrukkend werken. Voorbeelden van uitingen van structureel geweld en onderdrukkende systemen zijn: militaire dienstplicht, rassenscheiding en armoede.

Door de dienstplicht worden mensen immers gedwongen zich een ideologische doktrine t.a.v. het gebruik van geweld aan te leren, en zich bepaalde gevoelsmatige houdingen en technieken, die voor een oorlog noodzakelijk zijn, eigen te maken.

Rassenscheiding is een geweldssysteem, omdat het mensen verhindert zich volledig te ontplooien en hen voortdurend op het nivo van de strijd voor overleving houdt.

Armoede is veelal eveneens een geweldssysteem, omdat armoede verband houdt met economische structuren, die ongelijkheid bevorderen. Door dergelijke structuren worden mensen ontmenselijkt. Zij krijgen geen kans zich te ontplooien en dat terwijl armoede in ons huidige technologische stadium niet noodzakelijk behoort te zijn.

De structuren en systemen versterken elkaars werking en resulteren tezamen in onderdrukking. Nu zijn zij meestal gedurende een zeer lange periode ontwikkeld. De mensen die voor hun ontstaan verantwoordelijk zijn, zijn dus niet meer te bereiken.

Het is ook echt niet zo dat de belangrijke beslissingen die het systeem in stand houden, gemaakt worden door iedereen die tot de instandhouding bijdraagt. Niet de politie bijv. is de onderdrukkende groep. Op grond van hun politieke en economische situatie behoren ook politiemensen tot de onderdrukten. Het is belangrijk dat we ervan bewust worden dat in de komplekse samenleving, systemen de wortels van de onderdrukking zijn, en niet bepaalde individuen. In een komplekse samenleving hangt elke economische of politieke structuur af van de

bijdragen van miljoenen mensen. En al is elke structuur die nu onderdrukkend werkt tot stand gebracht door mensen, ze heeft altijd een dynamiek in zichzelf gekregen. Dus bestuurt elke structuur zich tot op zekere hoogte zelf en zijn er in alle structuren bovenpersoonlijke of zelfs bovenmenselijke elementen te vinden. Deze erkenning van krachten die niet te controleren zijn, kunnen we zowel in het marxisme als in het cristendom terugvinden, al is het onder totaal andere naam. In het marxisme spreekt men van een geschiedenis die voortvloeit uit economische ontwikkelingen, onafhankelijk van de vrije beslissingen van mensen. Ook in het christendom is het idee van bovenpersoonlijke krachten die de geschiedenis mede bepalen, te vinden. Maar zelfs als men deze marxistische of christelijke stellingnames afwijst, zal het moeilijk zijn te bewijzen dat systemen maar van een kleine groep personen afhankelijk zijn.

Zij die van mening zijn dat onderdrukkende systemen veranderd of geëlimineerd moeten worden, moeten bedenken dat het konflikt onvermijdelijk is. Konflikt tussen degenen, die hun belangen gediend zien door het bestaande systeem en degenen die tegen hun onderdrukking strijden. Theoreties zouden demokratiese regeringen als scheidsrechter in deze konflikten moeten optreden, maar veel systemen maken zo'n integraal deel uit van de regering, bijvoorbeeld het monopoliekapitalisme of militair systeem, dat dit onmogelijk is.

Kleine veranderingen in het systeem kunnen de bestaande orde wel dragelijker maken, maar daarmee worden wezenlijke veranderingen misschien juist tegengehouden.

Bevrijding is precies het tegenovergestelde. Bevrijding houdt niet in dat de bestaande orde gemakkelijker te verdragen wordt. In de bevrijdingsethiek gaat het er niet om een machtsevenwicht te bereiken. Want machtgroepen houden elkaar nooit in evenwicht. Om meer vrijheid te veroveren heb je juist meer macht nodig dan de hoeveelheid macht die het evenwicht in stand houdt. De machtsevenwichttheorie geeft aan de onderdrukten slechts een beperkte mogelijkheid tot onderhandelen met de heersende groep van het systeem. Zelfs al staat een bepaalde groep binnen een zekere structuur fysiek, financieel of politiek sterk, dan betekent dat nog niet, dat zo'n groep niet onderdrukt wordt. Natuurlijk is meer macht in handen van de onderdrukten wel een noodzaak voor bevrijding, maar voor werkelijke bevrijding is het doorbreken van bestaande structuren onontbeerlijk.

Demokratie in de ware betekenis van het woord zou een middel tot bevrijding kunnen zijn, maar in hoeverre is er eigenlijk sprake van democratie? Vrijheid van vereniging bijvoorbeeld

is een prachtig beginsel, maar zolang niet iedereen dezelfde mogelijkheden heeft om zich te verenigen, heeft dit beginsel geen werkelijke waarde. In al onze democratieën worden de beslissingen niet door de mensen, maar vóór de mensen genomen.

Het meest kenmerkende van onderdrukking is niet de ontberingen die mensen moeten lijden door een bepaald systeem, maar het gevoel van machteloosheid dat mensen hebben.

Hoe zou een niet-onderdrukkende-samenleving eruit moeten zien? In een dergelijke samenleving:

1) zou geen gedwongen scheiding en diskriminatie meer moeten bestaan gebaseerd op sekse, ras, religie, nationaliteit of economische positie.

2) zouden de produktiemiddelen gemeenschappelijk eigendom moeten zijn van de werkers of arbeiders en konsumenten, of van sociale groepen. Zo'n samenleving zou de positie van boeren b.v. verbeteren door de ontwikkeling van koöperaties voor het produceren, verwerken en distribueren van hun produkten.

3) zou er geen dienstplicht meer moeten zijn en zou er een internationaal verdrag moeten zijn gesloten om alle gewapende macht uit te bannen. De aandacht zou gericht moeten zijn op niet-militaire verdedigingswijzen. In de overgangssituatie zou de bewapening in die mate moeten worden beperkt, dat ze in elk geval niet voor een invasie van of een aanval op andere naties gebruikt kan worden.

4) zouden universiteiten zo moeten zijn veranderd dat studenten en fakulteiten gemeenschappelijk het onderwijsbeleid, waaronder ook de aanstelling van bestuur en leraren, bepalen.

5) zou de economie anders moeten zijn ingericht, zodat de arbeiders en konsumenten kunnen deelnemen aan het plannen van de economische ontwikkeling en het opzetten van een andere financiële politiek.

6) zou er een gegarandeerd passend inkomen moeten zijn, mogelijk gemaakt door een negatieve inkomstenbelasting voor alle leden van de samenleving. Dit zou de trek van o.a. boerengezinnen, en in het bijzonder van jonge boeren naar de grote stad om daar een beter inkomen te krijgen, kunnen stopzetten.

7) zou de belastingstructuur moeten zijn veranderd om mazen in het systeem en diskriminatie te vermijden.

8) zou imperialisme moeten zijn uitgebannen en in verband hiermee tevens militaire bondgenootschappen, verdediging van overzeese investeringen en multinationale maatschappijen. In plaats daarvan zouden de relatief weinig geïndustrialiseerde landen betrokken moeten worden bij multinationale planning en hulp worden geboden bij het ontwikkelen van landbouw,

industrie, de dienstensektor en het investeren door de overheid.

9) zou de dienstensektor moeten zijn uitgebreid door investeringen op het gebied van bijv. gezondheid, vervoer, voorzieningen voor cultuur en sport.

10) zouden natuurlijke en andere hulpbronnen moeten zijn beschermd door vervuiling van water, lucht en land tegen te gaan en tevens door uitsluitend duurzame produkten te maken.

Deze lijst is niet bedoeld als een complete omschrijving; we kunnen er bijv. een gedecentraliseerd beheer van het onderwijs, de produktie en andere diensten aan toevoegen.

Maar bevrijding wordt niet verkregen door over dergelijke utopieën te dromen. Bevrijding is dynamies, wil geen blauwdruk geven voor een nieuwe samenleving, noch dogmaties vasthouden aan de verwezenlijking ervan.

De mogelijkheid tot het nemen van beslissingen moet steeds meer overgedragen worden aan de mensen zelf, aan gedecentraliseerde gemeenschappen, waarvan de basis het respect voor de eigen mening en het welzijn van allen is.

Bevrijding en revolutie

Bevrijding van geweldsstructuren betekent zo'n fundamentele sociale verandering, dat we van een revolutie kunnen spreken. Met revolutie wordt echter niet simpelweg de overdracht van de macht van de ene onderdrukkende groep aan de andere bedoeld, want met een dergelijke machtsoverdracht hoeft niet automatisch het feit van de onderdrukking te verdwijnen. Revolutie is dus niet hetzelfde als een staatsgreep. Voor een werkelijke revolutie is participatie van het volk nodig. Ook een onafhankelijkheidsstrijd hoeft niet per sé revolutionair te zijn.

Of iets een revolutie is, hangt niet af van de snelheid van de veranderingen, noch van de aanwezigheid van geweld in het proces. In alle gevallen gaat het om de direkte grondslagen van de veranderingen, die plaatsvinden. Naarmate een verandering oppervlakkiger is, is ze minder revolutionair.

Er bestaat een hardnekkige opvatting dat bij een revolutie geweld onvermijdelijk is. Maar in feite is een verandering minder revolutionair naarmate er meer geweld bij gebruikt wordt. Gebruik van geweld impliceert een bepaalde houding tegenover mensen die men niet gemakkelijk aflegt, als de machtswisseling eenmaal heeft plaatsgevonden.

Het is de houding die naar mensen kijkt als naar dingen, die men uit de weg kan ruimen als ze in de weg staan.

De omwentelingen die in de geschiedenis hebben plaats gevonden zijn dikwijls geen revoluties geweest in die zin, dat ze mensen uit geweldsstructuren hebben bevrijd, of dat ze de samenleving menselijker hebben gemaakt. Om de strijd voor de bevrijding te winnen is veel meer nodig dan een overwicht van geweld op de tegenstanders. Geweld is namelijk niet altijd gelijk aan macht. De werkelijke macht komt niet uit de loop van een geweer. De grondslag van de macht ligt op een heel ander nivo, nl. in het vermogen om de mensen, die de geweren hebben, te controleren.

Elke macht is gebaseerd op mensen die samenwerken en zich daarbij eensgezind tonen. Iedere gevestigde orde is daarom afhankelijk van de steun van het volk, waarbij ook de politiek en het leger horen. Als het volk weigert mee te werken is geweld niet meer gelijk aan macht. Geweld is niet de kern van macht, maar het instrument ervan.

Het volk onttrekt haar steun aan een regering echter alleen dan, wanneer er sprake is van een revolutionaire situatie, d.w.z. wanneer de mensen het economies, politiek, sociaal of militair systeem zó moeilijk kunnen verdragen, dat de meerderheid van de bevolking zich van deze systemen vervreemd voelt. Deze vervreemding is voor de bevrijdingsstrijd belangrijker dan het feit van armoede of enig ander lijden. Waar het om gaat is dat mensen in de gaten krijgen dat hun armoede of hun ander lijden niet noodzakelijk is, dat ze geen gelijkwaardige partners zijn in het systeem, maar dat ze uitgebuit worden.

Nu is het zo dat een dergelijk besef meestal niet het eerst bij de allerarmsten ontstaat, dus bij die lagen van de bevolking die het meest worden uitgebuit. Meestal ontstaat zo'n besef het eerst bij intellectuelen die van het systeem zo vervreemd zijn, dat ze de kant kiezen van de onderdrukten. Geschiedkundig gezien is de neiging om revoluties voortdurend in verband met geweld te brengen niet zo vreemd. Een konfrontatie met de overheid is nodig om de macht van de regering te toetsen en om er achter te komen hoe groot de steun van het volk aan de regering is. In het verleden waren dergelijke konfrontaties meestal gewelddadig, maar dat bewijst niet dat het gebruik van geweld noodzakelijk is.

In Cuba gebruikte men voor de konfrontatie met de regering geweld, maar in Guatemala was de konfrontatie met generaal Ubico geweldloos; het geweld werd uitsluitend door generaal Ubico toegepast, terwijl de bevolking gebruik maakte van petities, openbaar rouwen, staking ed.

In beide gevallen onttrok de bevolking haar steun aan de regering. In Cuba deed de bevolking dit door een langdurige,

naar verhouding kleinschalige gewelddadige konfrontatie, terwijl in Guatemala andere middelen werden gebruikt. Hieruit blijkt dat een regering een nederlaag kan worden toegebracht door een langdurige konfrontatie, die zowel gewelddadig als geweldloos kan zijn.

Maar als geweld niet zo'n doorslaggevende rol speelt, waarom wordt dan zoveel aandacht besteed aan een maximaal gebruik ervan? Op deze vraag kunnen verschillende antwoorden worden gegeven:

- 1) Revolutie-pogingen zijn misschien meer het produkt van woede dan van verstandelijk plannen maken.
  - 2) Voort bestaat de opvatting, dat het gebruik van geweld mannelijker zou zijn dan het niet toepassen ervan. Geweldloosheid wekt daardoor de indruk slaafs en passief te zijn. Maar als we het beter bekijken betekent geweld eerder lafheid, omdat men zich tegen het eigen lijden verzet door anderen te laten lijden.
  - 3) Vaak kent men niet de politieke uitwerking of de mogelijkheden van geweldloze actie. Het is dikwijls niet zo duidelijk wat geweldloosheid inhoudt.
  - 4) Men twijfelt eraan of er een werkelijk revolutionaire situatie bestaat. Men gebruikt geweld om de regering uit haar tent te lokken. Het gaat er dan om de voorwaarden van een revolutionaire situatie te scheppen. Een dergelijke redenering is echter in twee opzichten problematies. Want welke garantie kan er worden gegeven dat een dergelijke minderheid zodra ze de macht heeft gegrepen, niet het geweld als middel tegen het volk zal gaan gebruiken.
- Volgens de marxistische analyse is het niet mogelijk de voorwaarden van een revolutie zelf te scheppen door geweld. Voor Marx was geweld niet de moeder van de revolutie, maar hoogstens de baker.
- Het 2^e probleem is dat dergelijke minderheden gewoonweg weigeren andere methoden te onderzoeken. Dit ondanks het feit dat die methoden wel bestaan en zij bovendien het voordeel hebben dat hun geweldloosheid het geweld van de onderdrukking duidelijker uit laat komen.
- 5) Soms redeneert men dat onder een totalitair regiem een geweldloze oppositie niet mogelijk is. Deze redenering baseert zich op het feit dat openlijke demonstraties door zo'n regering gemakkelijk neergeslagen kunnen worden. Maar hoe kan een regering b.v. het volk dwingen iets bepaalds te kopen, iets te boycotten?
  - 6) Toch is de duidelijkste reden om geweld te gebruiken simpelweg het feit dat geweld door de eeuwen heen verheerlijkt is als het middel om veranderingen af te dwingen, iets wat

Bart de Ligt "de orthodoxie van het geweld" noemt. Geweld is een manier van leven geworden.

7) Dan kan tenslotte haat of woede een motivatie zijn om geweld te gebruiken. Dat is begrijpelijk, maar als basis van een revolutie zullen ze alleen maar vernietigend werken. Ze kunnen geen basis zijn voor de opbouw van een betere samenleving.

Nu is het gemakkelijk om als buitenstaander een radicale beweging, die met geweld en revolutie iets tot stand probeert te brengen, te veroordelen. Daar waar geen geweldloze beweging is, is het alternatief meestal het steunen van de bestaande geweldsstructuren. We moeten ons daarom allereerst richten op het zoeken naar mogelijkheden van geweldloos verzet en we moeten ons richten op het vergelijken van de resultaten van revoluties.

Men kan ook tegenwerpingen maken tegen het pleiten voor geweldloze revoluties. Hoe moeilijk is het bijvoorbeeld niet een grote groep mensen in beweging te krijgen, hen te organiseren, te zorgen dat men tegen de provokaties van de regering op kan, te zorgen dat men de solidariteit in eigen groep bewaart, ook nadat men de macht aan de overheersers heeft ontnomen.

De kernvraag van dit hoofdstuk blijkt te zijn: in hoeverre blijft een samenleving de schepping van haar eigen verleden? Dat wil zeggen: in hoeverre bepaalt het geweld, dat men bij een revolutie gebruikt, de vorm van de samenleving na de revolutie?

Geweld en revolutie

Zoals gezegd is, beginnen revoluties lang voordat er een werkelijke machtswisseling plaatsvindt.

Ze beginnen wanneer mensen hun steun aan de bestaande orde onttrekken, wanneer ze zich bewust worden van het structurele geweld. Maar deze mensen moeten zich gaan organiseren en voor dit doel werd in de meeste revolutionaire bewegingen een revolutionaire elite gevormd.

De veronderstelling dat geweld noodzakelijk is voor de revolutie heeft bovendien steeds tot gevolg gehad, dat men de revolutie benaderde in een geest van samenzwering en dat men tot een militaire opzet neigde.

Nu gaat het erom de gevolgen van een dergelijke benadering voor de samenleving na het omverwerpen van de bestaande machtsverhoudingen na te gaan :

1) Ideologische verschillen en verschillende opvattingen over de werkwijze van de revolutionaire beweging hebben samen met

persoonlijke ambities van de leidende figuren dikwijls geleid tot een machtsstrijd binnen de revolutionaire beweging. Dit was het geval bij de revoluties in Rusland en China. Daar begon de machtsstrijd al lang voor de eigenlijke machtswisseling. In Rusland ging men, als ook in China, zelfs veelvuldig over tot het elimineren van de oppositie binnen de eigen groep.

Maar niet alleen bij kommunistiese revoluties, ook in de meeste onafhankelijkheidsoorlogen was de machtsstrijd tussen de revolutionaire groepen een feit. Een voorbeeld daarvan is Algerije, waar na de onafhankelijkheid gevechten uitbraken tussen met elkaar wedijverende legereenheden. Deze machtsstrijd binnen de revolutionaire beweging lijkt logies voort te komen uit het type militaire organisatie dat men heeft opgebouwd om de regering omver te werpen. Er zijn namelijk meestal geen wegen om op een ordelijke manier kritiek te uiten op de leidende personen binnen de revolutionaire beweging. Alle kritiek wordt opgevat als verraad en kontra-revolutionair denken, terwijl het toch duidelijk moet zijn dat het aanvaarden van discipline en leiding om de vroegere regering omver te kunnen werpen nog niet wil zeggen, dat men het volledig eens is met de economische en politieke opvattingen van deze leiding.

2) De meeste moderne revolutionaire bewegingen werkten met een gecentraliseerde machtsbasis, waarbij het leger of de burokratie van de partij de boventoon voerde. Deze vertikale machtsstructuur is wel zeer duidelijk in het geval van Rusland, waar bijna alles in de samenleving door een door de partij gekreëerde en gecentraliseerde burokratie wordt bestuurd en gecentraliseerd. Voor een dergelijke centralisatie van de macht in handen van een burokratie van een revolutionaire partij, of in handen van het leger, kunnen we twee oorzaken noemen:

a) Men ziet na de revolutie vaak niet het nut in van het veranderen van de tot dan toe succesvolle militaire organisatie. Vaak heeft men zo'n organisatie ook werkelijk nodig om met een elitegroep de natie te kunnen besturen.

b) Men koestert dikwijls de vrees dat andere groepen de macht zouden willen grijpen met gebruik van geweld, zoals men dat zelf heeft gedaan. Daarom is het dan nodig niet alleen de politie en het leger, maar iedere persoon die het niet eens is met de ideeën van de leidende groep, onder controle te houden. In feite betekent dat echter, dat het geweld, dat werd gebruikt om het structurele geweld van de bestaande onderdrukkende orde te vernietigen, zichzelf heeft geïnstitutionaliseerd, d.w.z. zelf tot structureel geweld is geworden.

3) Door een gewelddadige revolutie in een bepaald land voelen andere landen zich meestal zwaar bedreigd. Nu is het natuurlijk niet zo dat alleen het gewelddadige aspect van een revolutie angstaanjagend werkt. Kommunisme, socialisme en andere bevrijdingsbewegingen betekenen alleen in hun doeleinden al een bedreiging voor kapitalistische belangen in andere landen, of daarbij sprake is van geweld of niet. Wel kunnen we aannemen dat gebruik van geweld bij een revolutie en het feit, dat revolutionairen in het algemeen bewegingen, die op hun eigen beweging lijken, in andere landen steunen of aanmoedigen, de dreiging vergroten.

4) Een ander gevolg van gebruik van geweld is dat de economie enorm achteruitgaat. Landbouw en industrie worden zwaar getroffen, met het gevolg dat het land, als de revolutie slaagt, economies toch in een beroerde positie zit. De noodzaak van een hoge produktie is dan nijpend en de maatregelen die daartoe genomen moeten worden, zijn meestal weer vormen van geweld, bijv. werkkampen, snelle industrialisatie enz. Een dergelijk proces voltrok zich in Rusland zowel als in China en Algerije.

5) Het lot van de mensen in Rusland en China is enorm verbeterd. Hongersnoden zijn uitgebannen, men heeft zich op allerlei gebied geëmancipeerd. De produktie is nu meer gericht op konsumptie dan op winst. De levensomstandigheden van de mensen zijn niet meer te vergelijken met de omstandigheden van vóór de revolutie.

En toch kunnen we spreken van onderdrukking, want het lot van miljoenen mensen wordt nog steeds bepaald door een kleine groep leiders. Er zijn geen onafhankelijke vakbonden, er is geen onafhankelijke rechtsspraak en in de meeste gevallen is participatie in het nemen van beslissingen niet toegestaan. Het is niet onze bedoeling hiermee revoluties of het kommunisme als zodanig aan te klagen, noch willen we daarmee andere, niet-revolutionaire landen vrijuit laten gaan, maar de punten waarop men heeft gefaald, zijn een rechtsstreeks gevolg van het autoritaire of militaire type organisatie dat men moest kreëren om met geweld de macht te kunnen grijpen. Het is niet eenvoudig om een goedkeurende houding tegenover gebruik van geweld te laten varen als men de macht eenmaal in handen heeft; het gevaar dat anderen op eenzelfde manier de macht proberen te grijpen blijft altijd aanwezig.

De eerdergenoemde schade aan de economie of de vijandigheid van andere landen kan men door een goede diplomatie nog ondervangen. Het is echter moeilijk, afstand te doen van een controlesysteem, gebaseerd op een gecentraliseerde organisatie. En even moeilijk is het op te houden geweld te gebrui-

ken tegen weerspannige mensen in eigen land.

De mate van geweld die nodig is om in onze moderne geïndustrialiseerde naties een revolutie te kunnen doen slagen is zo groot, dat het niet anders kan of ook het leven na de machtswisseling wordt door dit geweld gevormd en bepaald. Als groepen zich decentralisatie en democratisering van macht ten doel stellen, kan geweld nooit een bevredigend middel zijn. Het te bereiken doel wordt altijd door de middelen bepaald.

De Cubaanse revolutie - een "case" studie

In 1952 trok generaal Batista, die in 1940 tot president gekozen was en waarschijnlijk niet herkozen zou worden, de macht aan zich. Het protest van een jonge advocaat bij verschillende rechtbanken werd afgewezen, deze advocaat was Fidel Castro.

Nadat hij in 1953 met een aantal anderen een aanval deed op de Moncada Kazerne in Santiago werd hij tot 1955 gevangen gezet. In ballingschap in Mexico bereidde hij zijn tweede aanval op het regiem Batista voor. In 1956 ging hij met 81 anderen naar Cuba, maar slechts 12 van hen kwamen aan. In maart 1957 voegde zich bij Castro een ondergrondse beweging uit Santiago van 50 gewapende mannen. Van 1957 tot 1959 voerde de kleine groep van Castro snelle aanvallen uit op steden waar zich wapenopslagplaatsen bevonden. Verder hielden ze zich bezig met het bewustmaken van de boeren en met sabotage.

Castro's groep bestond bijna voortdurend uit ongeveer 200 man. Ten tijde van de overwinning telden zijn manschappen ten hoogste 1000.

Castro won niet zozeer door de kleine succesvolle gevechten, maar doordat Batista er niet in slaagde de steun van de middenklasse en het leger te behouden.

Batista's reactie op Castro's acties bestond voornamelijk uit terreur. Zijn actie richtte zich op studenten, leraren en intellectuelen in het algemeen, omdat hij wist dat zowel Castro's beweging als de in 1930 opgerichte en nu actieve Directorio Revolucionario -een militante studentenvereniging- uit deze groepen hun mensen rekruteerden.

Een gevolg van de terreur was een schoolstaking en aanvallen door burgers in Havana op o.a. de elektriciteit- en de waterleidingbedrijven. De apathie van de middenklasse en van het leger was verdwenen. De werkelijke winnaar was daarom niet Castro's kleine leger, maar het Cubaanse volk zelf. De zwaar-

ste verliezen werden geleden door het volk. Naar schatting werden 20.000 burgers gedood door het regiem van Batista. De revolutie was een feit toen Batista door zijn generaals werd overgehaald om Cuba te verlaten. Het leger weigerde immers het volk te bestrijden. Castro leidde onmiddellijk zijn manschappen naar Santiago, dat zich zonder slag of stoot overgaf.

Een van de topfiguren bij Castro kreeg de controle over het leger en Castro stelde de vroegere rechter Urrutia, tot voorlopig president aan.

Bij aankomst in Havana bleek de Directorio Revolucionario het presidentiële paleis al ingenomen te hebben. Castro wist deze groep echter bij zijn beweging van de 26^e juli in te lijven, zodat hij nu de gehele beweging controleerde.

De eerste door Castro aangestelde regering bestond voornamelijk uit intellectuelen, uit de middenklasse. Castro zelf gaf er de voorkeur aan de macht achter de regering te blijven.

Castro's regiem begon met het executeren van degenen op wie Batista had gesteund. Hoeveel mensen er precies gedood werden, staat niet vast. Linkse bronnen houden het op + 750 executies en ongeveer 2500 personen die gevangen werden gezet. De Cubaanse revolutie was zeker gewelddadig, maar niet zo gewelddadig als Batista's regiem was geweest.

Een analyse van de Cubaanse revolutie is niet eenvoudig, omdat ze zo kort geleden heeft plaatsgevonden en in feite nog in ontwikkeling is, en omdat de bronnen vaak gekleurd zijn. Maar we weten voldoende van het Cuba van de revolutie om te kunnen vaststellen dat men hetzelfde patroon volgde als bij andere gewelddadige revoluties.

De machtsstrijd

Na de eerste executies leek Castro's regiem een bourgeoisie regiem te zijn met politieke, sociale en economische vrijheden zolang de belangen van de boeren maar niet in de knel kwamen. In juli 1959 vroeg Castro het volk via de tv het aftreden van president Urrutia te eisen. Dit ondanks het feit dat Urrutia al verschillende keren het verzoek had gedaan om af te mogen treden. Castro wilde waarschijnlijk voorkomen dat Urrutia's aftreden een machtsovername zou lijken.

De tweede figuur die door Castro van het toneel werd geveegd was Hubert Matos. Na de overwinning aan het hoofd van het leger in de provincie Camagüey geplaatst, maakte hij bezwaar tegen het benoemen van kommunisten op topplaatsen binnen de provinciale en lokale regering i.p.v. het benoemen van de mensen uit de beweging van de 26^e juli.

Matos nam, tegelijk met de meerderheid van de legerleiding in zijn provincie, ontslag toen ook in zijn leger kommunisten plaatsnamen begonnen in te nemen. Hij werd direkt daarop gearresteerd en kreeg een gevangenisstraf van 20 jaar onder het mom dat hij verraad had gepleegd.

Cierfugos, het hoofd van het Cubaanse leger, die Castro naar Matos had gestuurd om met hem te praten, verdween direkt na de arrestatie van Matos, hoogstwaarschijnlijk omdat hij te populair werd. Degenen die tegen de gang van zaken hadden geprotesteerd binnen de regering, werden uit het kabinet gezet.

Nog een voorbeeld is David Salvador, die gevangen werd gezet omdat hij protesteerde tegen de aanstelling van een kommunist in de leiding van de Cubaanse arbeiderskonfederatie, waarvan Salvador het hoofd was. Tot 1950 hadden de kommunisten immers Batista gesteund. Bij zijn poging Cuba te verlaten werd Salvador zonder proces gevangen gezet.

Van de twintig personen die de revolutionaire regering vormden zijn er acht in ballingschap en leven er acht in Cuba, die overigens allen zijn ontslagen, één is bij een ongeluk gestorven, één heeft geprobeerd zelfmoord te plegen en is verdwenen, en de laatste tenslotte is tot president gemaakt. Castro elimineerde instituties die hem in de weg konden staan, zoals de vakbewegingen en de vrije pers. Alle kranten, radio- en tv-stations werden gesloten of gecontroleerd door de regering.

Ook binnen de kommunistiese partij hield Castro zuiveringen, meestal met de beschuldiging dat leiders het oneens waren met Castro's binnen- en buitenlandse politiek en gepoogd hadden een fractie binnen de partij op te richten. De schuldigen werden meestal tot lange gevangenisstraffen veroordeeld, ondanks het feit dat van werkelijke misdaden geen sprake was. Castro wilde duidelijk alle vormen van oppositie uitschakelen.

De economie

Het feit dat door de revolutie enorme vooruitgang is geboekt, zeker wat de distributie betreft, wil niet zeggen dat de economie geheel zonder kleerscheuren uit de revolutie te voorschijn is gekomen. De handelsbalans ging achteruit en het handelsembargo van de VS heeft ervoor gezorgd dat Cuba's export naar de niet-kommunistiese landen aanmerkelijk terugliep. Bovendien betekende de revolutie geenszins een beëindiging van economiese overheersing. Er ontstond een nieuwe afhankelijkheid, ditmaal echter van de Sovjet-unie.

De revolutie had bovendien tot gevolg dat op het gebied van de mechanisatie een grote achterstand ontstond. De behoefte

aan dollars dwong Cuba over te gaan op een monokultuur van suiker, wat een stagnerend effect op de andere investerings-sektoren had.

Verdere konsekwenties waren: een te snelle nationalisatie, beeindiging van de toeristenindustrie, een embargo van de VS, een gecentraliseerde organisatie van de economie, afhankelijkheid van de Sovjet-unie en tenslotte ontevredenheid bij de arbeiders en de middenklasse. Dit laatste was te wijten aan het feit, dat deze groepen vervreemdden van de revolutie doordat kommunisme en totalitaire methoden steeds meer invloed kregen.

Centralisatie van de macht

De macht werd gekonsentreerd in handen van het leger en de burokratie. Zoiets als een volksleger bestaat niet, maar wel is het hele volk "gemilitariseerd" in die zin, dat de hele samenleving volgens militaire regels is georganiseerd. Zoals er militaire dienstplicht is, is er arbeidsplicht. Iedere arbeider moet zijn werkkaart voortdurend bij zich hebben. Op die manier denkt men een betere controle over de arbeidskrachten te krijgen.

Sinds Castro aan de macht kwam zijn er geen verkiezingen meer geweest en iedereen op posten in de kommunistiese partij en in alle staatsambten, wordt door Castro en de zijnen benoemd.

Internationale vijandigheid

Net als bij de meeste andere gewelddadige revoluties voelden andere landen zich door de Cubaanse revolutie bedreigd. De enorme vluchtelingenstroom naar de VS, samen met de onteigeningen van Noordamerikaanse maatschappijen, leidde tot de "Bay of Pigs"-invasie. De ontwikkelingen die daarop volgden, hadden tot gevolg dat Cuba steeds meer overhelde naar het kamp van de Sovjet-Unie. Dit had weer tot gevolg dat de VS erin slaagden Cuba uit de organisatie van Amerikaanse staten te stoten.

Cuba had in de landen waar het ambassades had niet stil gezeten en had vriendschap gesloten met alle daar aanwezige centra's van oppositie. Om onder meer die reden verbraken Peru, Costa Rica, Panama en Argentinië hun diplomatieke relaties met Cuba.

Bovendien gingen de VS een grote invloed uitoefenen op de Latijnsamerikaanse landen om zo de dreiging van guerrilla-revoluties in andere landen, die de revolutie van Cuba als voorbeeld namen, te voorkomen. Gevolg hiervan was dat de legers in de meeste Latijnsamerikaanse landen een grotere controle op het politieke leven kregen.

Blijvende onderdrukking

Ondanks de revolutie is de macht gepaard blijven gaan met een blijvende onderdrukking in verschillende vormen.

Er zijn geen vrije vakverenigingen, inkomensverschillen zijn niet opgeheven, militaire dienstplicht is verplicht, niet in het minst omdat de staat op die manier aan goedkope arbeidskrachten komt voor werk op het land. Er zijn werkkampen gevestigd volgens Russies model, alleen worden daar mensen naartoe gestuurd die geen strafbare feiten hebben gepleegd. Er is geen onafhankelijke rechtspraak met het gevolg dat straffen soms onevenredig zwaar zijn in vergelijking met het gepleegde strafbare feit. Stenrecht, noch het recht om politieke partijen te organiseren, is aanwezig. Tegen dichters en schrijvers die niet volgens de regels schrijven worden kampanjes gevoerd.

Als een paal boven water blijft staan dat er in Cuba geen honger meer is, maar dat wil niet zeggen dat er geen onderdrukking meer is.

Nieuwe vormen van afhankelijkheid

De Cubaanse revolutie heeft de revolutionairen en hun nageslacht niet vermenschlijkt of gedemokratiseerd; Cuba heeft op veel punten het Sovjet-model overgenomen. Protest door Castro tegen mensonterende maatregelen, zoals bijvoorbeeld die van de Mexikaanse regering tegen een vreedzame studentensmars in 1960 is uitgebleven, evenals protest tegen de invasie in Tsjecho-Slowakije door Rusland.

Kontra-revolutionaire neigingen

Gewelddadige revoluties roepen vaak tegenrevoluties op. In Cuba is hiervan nog geen sprake geweest. Wel kunnen we vaststellen dat Castro's aanvaarding van het Sovjet-model zowel wat de binnenlandse als buitenlandse politiek betreft, zo tegengesteld is aan de oorspronkelijke doelen van de revolutie, dat we haar kontra-revolutionaire politiek kunnen noemen. Het argument dat een zekere mate van onderdrukking economies noodzakelijk is vanwege de tegenwerking van de VS, is niet steekhoudend. Castro's handelingen tegenover zijn oude makers en het overnemen van de reaktionaire ideologie en methoden van de Sovjet-unie kunnen niet als reactie op de VS worden afgedaan.

Het Cubaanse volk heeft al eerder de onderdrukking verdragen. Alleen konkrete gebeurtenissen zullen aantonen of het volk de afwijking van de revolutionaire doelen wil aanvaarden, of er iets tegen probeert te doen.

Romantisering van de revolutionaire leiders.

Net als Stalin is ook Castro zowel in Cuba als in andere landen geromantiseerd. Bezoekers aan Cuba hebben Castro's rondreizen en zijn direkte contact met het volk beschreven als direkte democratie, maar in feite is het een romantisering van paternalisme of van verheven diktatuur. Nog steeds is het niet het volk dat de beslissingen neemt, maar een charismaties leider, ondanks het feit dat het wel het volk was dat onder Batista's regiem leed.

De Cubaanse revolutie is nog maar zo kort geleden voltrokken, dat een goed histories overzicht nog niet te maken is. Ongetwijfeld zijn er goede zowel als slechte aspecten aan de Cubaanse revolutie, maar we kunnen stellen dat de buitenlandse pers zich tot nu toe in haar beoordeling weinig krities heeft betoond. Een romantisering en een simplistische benadering kunnen geen goede informatie geven over de ontwikkelingen in Cuba.

Latijns-Amerika: symbolen van de revolutie

De twee belangrijkste symbolen van de gewelddadige revolutie in Latijns-Amerika zijn Che Guevara en Camillo Torres. Beide werden gedood in de strijd tegen Zuidamerikaanse regeringen. Het kan geen kwaad deze twee helden van de gewelddadige revolutie op een niet-romantische manier eens nader te bekijken.

Che Guevara

Che Guevara is een begrip voor jongeren in Zuid- en Noord-Amerika. Zijn reputatie is vooral gebaseerd op zijn acties in de guerrilla op Cuba vóór Batista's vlucht. Als minister van industrie na de revolutie maakte hij echter zoveel fouten (die hij erkende), dat de economie in Cuba in zware moeilijkheden raakte.

Eind 1964 bestreed hij het Sovjet-imperialisme in Afrika, waardoor hij Castro, die de Sovjetsteun nodig had, in een moeilijk parket bracht. Een poging om de Kinshasa rebellen tegen de regering van Zaïre (toen nog Kongo) tot goede guerrillastrijders te maken, mislukte.

Zijn grootste mislukking was zijn onderneming in Bolivia. Daarmee heeft hij zowel zichzelf als revolutionair strateeg en theoretikus, als ook Castro in diskrediet gebracht.

Sleutelelementen van de revolutietheorie van Castro en Che Guevara zijn: 1) dat een revolutionaire situatie à la Marx niet noodzakelijk is; de guerrilla kan de revolutionaire situatie creëren 2) dat de beste basis voor een guerrillakampje het platteland is

3) dat een dynamies groeiende guerrillagroep sterk genoeg kan worden om het nationale leger te verslaan

4) dat de guerrillaleiders en de gewapende revolutionaire strijd boven de partij staan, dit in tegenstelling tot de leer van Lenin.

5) dat de enig mogelijke methode om sociale verandering te bereiken gewapend geweld is.

Deze vijf principes zijn een sterk geromantiseerde versie van wat er werkelijk in Cuba is gebeurd. Zij berusten niet op historische feiten in de Cubaanse revolutie. De revolutionaire situatie is gecreëerd door de reactie van het volk op het regiem van Batista, niet door een guerrillagroepje. Wel geven zij de konfrontatie aan waaromheen de oppositie tegen Batista uitgekristalliseerd kon worden.

Een grote fout van Che Guevara was, dat hij het niet nodig achtte de politieke situatie in Bolivia te onderzoeken. Daarom waren de verschillen tussen de situatie in Bolivia en die in Cuba hem niet duidelijk. Barrientos, de president van Bolivia, was inderdaad net als Batista door een militaire staatsgreep aan de macht gekomen, maar Barrientos was veel meer dan Batista een deel van de revolutie. Al was zijn regering dan niet democratisch of revolutionair, werkelijk kontra-revolutionair kan men haar zeker niet noemen en van het toepassen van wreedheid tegenover politieke tegenstanders, was geen sprake. Ook het argument dat de boeren de basis van de revolutie vormen, klopt niet met de Cubaanse situatie. Castro had zijn steun voornamelijk uit de middenklasse gekregen. Ook de mensen die Che Guevara met zich meenam naar Bolivia hadden een middenklasse-achtergrond. Bovendien stonden de boeren niet tegenover de regering Barrientos, met het gevolg dat zij de revolutionairen van Che Guevara tegenwerkten en informatie over hen verleenden, niet in het minst omdat de leden van Che Guevara's groep er als vreemden uitzagen en geen van allen de taal van de streek spraken.

De derde veronderstelling, dat een boerenguerrilla het leger kan verslaan, was evenmin opgegaan voor Cuba. Daar had het leger zichzelf tegenover Batista geplaatst.

In Bolivia had Che Guevara noch de steun van de middenklasse, noch die van de mijnwerkers of arbeiders in de steden. Het leger in Bolivia bestond trouwens voor een groot deel uit boeren en bovendien had het totaal geen slechte naam bij het volk, omdat het leger aan talloze, voor de bevolking duidelijk zichtbare projecten werkte, zoals wegen, bruggen, enz. Che Guevara wist ook de hulp die de VS aan Bolivia gaf d.m.v. guerrillatraining b.v., niet op waarde te schatten. De voorrang die Che Guevara gaf aan de guerrillastrijd boven de partij, vervreemde hem ook van de kommunistische partijleiders

in Bolivië.

Tenslotte is er nog het laatste punt, het geloof in geweld als enig mogelijke revolutionaire methode. Che Guevara heeft geen rekening willen houden met de talloze mislukkingen van guerrilla's, zoals bijv. in Argentinië (1964) en Peru (1965).

Zijn enorme zelfvertrouwen en zijn populariteit leidden tot rivaliteit met Castro. Castro steunde Che op geen enkele manier tijdens diens ondernemingen in de Kongo en Bolivië. Maar zelfs met Castro's hulp zou hij waarschijnlijk door zijn strategiese en taktiese onkunde hebben gefaald. Het falen van Che Guevara deed afbreuk aan het beeld van Castro als de man die de revolutie naar Latijns-Amerika zou exporteren. Zonder de mislukking in Bolivië had Castro met gezag op kunnen roepen tot een guerrilla in andere Latijnsamerikaanse landen, dit tegen de politiek, die de Sovjet-unie ten opzichte van deze landen voerde, in. Castro had dan duidelijk kunnen maken dat Cuba in geen geval een satelliet van Rusland was. De mislukking in Bolivië bewees echter dat Cuba een geval op zich was geweest; dat die revolutie niet zomaar naar andere landen geëksporteerd kon worden.

Nu echter verd Castro gedwongen steeds meer de Sovjet-politiek te volgen.

Dit, samen met de economiese afhankelijkheid van Rusland en Castro's goedkeuring van de invasie in Tsjecho-Slowakije, maakt duidelijk, dat Cuba niet alleen binnen de invloedssfeer van een grote mogendheid was getrokken, maar ook dat Castro eerder een afhankelijke dan een onafhankelijke kracht in Latijns-Amerika was geworden.

Camilo Torres

Deze had een heel andere levensloop dan Che Guevara. Geboren in Colombia was Camilo Torres zowel priester als professor in de sociologie aan de universiteit van Bogota.

Als studentenleider had hij zich gericht op hervormingen en projekten die het lot van het volk zouden kunnen verbeteren. Hoewel hij geboren was in een familie die zeer nauwe banden had met de RK-hiërarchie, pleitte hij voor het opheffen van het monopolie van de kerk over de opleidingen van kinderen. Tevens pleitte hij voor landhervormingen, nationalisatie van banken en verzekeringsmaatschappijen, van vervoer, radio en tv, ziekenhuizen enz.

In 1965 gaf Torres het priesterschap op en begon een weekblad uit te geven: Frete Unido, om de revolutionaire elementen in Colombia te kunnen verenigen. Daarin is hij echter niet geslaagd. Zijn relatie met de kommunisten verhinderde andere groepen hem als leider te aanvaarden, terwijl de kom-

munisten Torres alleen wilden steunen voorzover zij hem konden gebruiken voor hun eigen doelen. Maar de laatsten slaagden er niet in Torres zijn romantiese kijk op de guerrilla te doen vergeten en hem zich in te laten zetten voor het opvoeden van de massa.

Torres wilde zelf actief zijn in de guerrillastrijd en sloot zich tenslotte aan bij een kleine groep volgelingen van Castro, het Nationale Bevrijdingsleger (AIN).

Torres die zelf geen geweldsmens was, zoals Che Guevara dit veel meer was geweest, geloofde dat structureel geweld alleen door een gewelddadige revolutie vernietigd kon worden. Christelijk kan men dit geloof niet noemen, want die doctrine kent een dergelijk begrip als revolutie niet. Toch is Torres dood in de strijd door verschillende groepen omgebouwd tot symbool van de Christelijke rechtvaardiging van het gebruik van geweld voor revolutionaire doelen. Argument is dan meestal dat je de afwijzende houding van Christus tegenover geweld niet absoluut moet zien. Christus is een dynamiese figuur, zo stelt men dan. Men vergeet dat een dergelijke redenering het aan elke groep mogelijk maakt de Christusfiguur te gebruiken als rechtvaardiging van hun methoden, zoals Christus ook bijvoorbeeld is gebruikt voor het rechtvaardigen van imperialistiese praktijken.

De dood van Camilo Torres en Che Guevara hebben mythen gekreëerd en miljoenen mensen aanleiding gegeven geweld te romantiseren. Toch heeft het symbolisme geenszins geholpen in de strijd van het Latijnsamerikaanse volk, een overweging die veel belangrijker is.

Over de staatsgreep en tyrannenmoord

Meestal bedoelt men met een staatsgreep niet een voorspel op een revolutie, maar een middel om de macht van de ene heersende elitegroep op de andere over te dragen. Bij een staatsgreep is geweld niet noodzakelijk aanwezig, maar in de meeste gevallen wordt wel geweld gebruikt.

Er zijn drie grote bezwaren tegen de staatsgreep te noemen:

1) Een kleine misrekening kan het hele land in een toestand van oorlog brengen

2) Werkelijke bevrijding, die structurele verandering insluit, kan door een staatsgreep niet worden bereikt.

3) Men maakt al gauw van het plegen van staatsgrepen als methode van regeringswisseling een gewoonte i.p.v. het toepassen van demokratieser methoden

Voor het specifieke geval van de moord op een tyran kunnen we daar het bezwaar aan toevoegen dat men het gevaar loopt dat de tyran een martelaar wordt en daarmee groter en nobeler

wordt gezien dan hij in werkelijkheid is. Martelaarschap werkt altijd in het nadeel van degenen die de moord hebben gepleegd.

Als voorbeeld van de problemen die optreden rondom een staatsgreep of moord op een tyran zullen we de poging tot moord op Hitler, die tijdens de tweede wereldoorlog plaatsvond, bespreken.

Hitler was duidelijk zowel de leider van de nazi-beweging als een tyran. Maar het idee dat het verwijderen van één man hetzelfde is als het verwijderen van het kwaad, is een mythe. Er zijn overal en altijd voorwaarden voor onderdrukking en totalitairisme aanwezig.

Voor Hitlers Duitsland was dit allereerst de ver reikende invloed van het militaire systeem. De werkelijke macht achter de regering was steeds het leger, ook tijdens de Weimarrepubliek. Het nationaal-socialisme of de nazibeweging geleid door Hitler was de schepping van het Duitse militarisme, niet de schepper ervan.

Hitler werd niet alleen gesteund door talrijke militairen, maar ook door vele industriëlen, want de nazi's met hun beloften van herbewapening en anti-socialisme voldeden precies aan de behoeften van de grote zakenlieden. Natuurlijk waren er gedurende de regeringsperiode van Hitler voortdurend officieren die het met Hitler oneens waren, maar of hun aantal was te gering, of ze waren niet strategies geplaatst, of ze wisten niet goed wat ze ertegen konden doen. Bovendien ervoeren zij de herbewapening en de grotere discipline als zodanig op een positieve wijze.

Toch had zich midden 1938 een militaire oppositie ontwikkeld rondom de figuur van Ludwig Beck, het voormalig hoofd van de generale staf, die probeerde de aanval op Tsjecho-Slowakije en Nederland te verhinderen. Men besefte echter dat het te midden van Hitlers overwinningen zeer moeilijk zou zijn het volk ervan te overtuigen dat Hitler hen naar de afgrond voerde. De groep moest dus wachten met een aanval op Hitler tot het juiste psychologische moment was aangebroken. Zij probeerden in contact te komen met de Britten en Amerikanen, de Paus en Protestantse leiders in verschillende landen.

Bonhoeffer was één van degenen die uitgezonden werd. Hij was geen deel van de militaire groep die plannen maakte om Hitler te doden, maar hij dacht via zijn kerkelijke contacten niet alleen het officierenverzet in Duitsland bekendheid te geven, maar ook de garantie te kunnen krijgen dat als Hitler gedood werd, de geallieerden de oorlog stop zouden zetten; dit om de groep tegenstanders van Hitler een kans te geven een beter Duitsland te scheppen.

Behalve dat Bonhoeffer de invloed van de kerk in het algemeen

overschatte en dat er aan zijn goede bedoelingen niet getwijfeld hoeft te worden, moeten we wel twijfelen aan het politiek vermogen tot oordelen van Bonhoeffer en de andere samenzweerders. De hele samenzwering was immers gebaseerd op het idee dat Hitlers verwijdering een nieuw Duitsland mogelijk zou maken, een Duitsland waarin militarisme, anti-kommunisme, nationalisme en anti-semitisme geen plaats zouden hebben: een Duitsland dat geen gevaar meer betekende voor de democratische wereld. Maar niet Hitler vormde het basisprobleem van Duitsland, juist deze "-ismes".

Natuurlijk waren de geallieerde regeringen niet geneigd een overwinning op Duitsland op te geven om een groep mannen, die zichzelf nog niet bewezen had, een poging te gunnen een betere regering in Duitsland op te bouwen.

Bonhoeffer zelf was niet van zoveel politiek belang. Toch is hij voor veel christenen die bepaald geweld willen rechtvaardigen, een symbool geworden van christelijke liefde en een model voor christelijk handelen onder bepaalde omstandigheden. Dit is hij geworden, niet zozeer door zijn theorieën, zijn theologie of zijn daden, maar door het feit dat hij is gedood vanwege zijn aandeel in de samenzwering tegen Hitler. Hiermee is Bonhoeffer tot een martelaar geworden en daarmee is aangetoond dat wat hijzelf niet als gevaar zag bij het beramen van de moord op Hitler, nl. dat martelaarschap ideeën romantiseert tot iets wat ze in werkelijkheid niet zijn. Bonhoeffer's theologiese argumentatie van zijn daden was dat God zelf hem tot deze daden riep buiten het verstand, principes en het geweten om. Maar op grond hiervan zijn alle daden met een beroep op God te rechtvaardigen. Bonhoeffer's falen bewijst al, dat God hem niet geroepen heeft.

Het is nodig deze gebeurtenissen rond Bonhoeffer nog eens te vermelden om duidelijk te maken wat martelaarschap met personen kan doen. Niet alleen de martelaar, maar ook de moord zelf, de samenzwering, de staatsgreep en gewelddadige revolutie worden erdoor geromantiseerd.

Waar het in wezen om gaat, is dat de vernietiging van één persoon geen vernietiging van een systeem betekent.

Risico's van het geweld

We kunnen minstens 5 redenen noemen waarom we geweld als middel om een revolutie te bewerkstelligen verwerpen.

1) Allereerst heeft de gevestigde orde vaak als enige de beschikking over uitgebreide geweldsmiddelen, en dat betekent dat een revolutionaire beweging die geweld in haar vaandel voert, altijd gevaar loopt totaal vernietigd te

worden

2) Bij een geweldloze revolutie probeert men verworvenheden van het oude, die er altijd zullen zijn, te bewaren, terwijl men bij een gewelddadige revolutie desnoods al het oude vernietigt.

3) Voor een revolutionaire beweging zal het onmogelijk zijn een gewelddadige revolutie in toom te houden als die eenmaal begonnen is, want de tegenstander bepaalt dan de hoeveelheid geweld die in het konflikt gebruikt zal worden. Dit houdt in dat een eskalatie van geweld meestal onvermijdelijk is

4) Als in het revolutionaire doel menselijk leven belangrijker is dan bezit of macht e.d., betekent gebruik van geweld een ontkenning van dit doel

5) Als men al het onzichtbare en zichtbare geweld wil laten verdwijnen, zal er een niet-gewelddadige structuur moeten worden opgebouwd.

Het zal moeilijk zijn geweld na de revolutie af te zweren als datzelfde geweld de strijd met succes heeft becroond. Helaas zullen de onderdrukkende structuren na de revolutie dan wel blijven bestaan.

Geweld roept altijd tegengeweld op. Natuurlijk wil dat niet zeggen dat een geweldloze beweging géén reactie op zou roepen van de kant van de onderdrukkende systemen. Maar bij een gewelddadige beweging speelt men in feite de tegenstanders in de kaart. De passieve middengroepen zullen zich uit angst dat het geweld zich ook tegen hen zal keren, hoogstwaarschijnlijk aan de kant van de onderdrukkers scharen. Er zijn pragmatiese en morele overwegingen om de fysieke veiligheid van tegenstanders te waarborgen. De pragmatiese overweging is dat de aandacht wordt gekonsentreerd op het systeem en niet op de persoon. De morele overweging is dat menselijk leven wordt gerespekteerd.

Door een geweldloze aktie tekent het lijden van onschuldige mensen en de onderdrukking van het systeem zich duidelijker af. Bovendien wordt door een geweldloze aktie het respect voor menselijk leven in het algemeen bevorderd.

Dit alles wil niet zeggen dat er in geweldloze aktie geen element van dwang zit. Dat zit erin, maar dan in de zin dat het vertrouwen van de tegenstander in het systeem vernietigd wordt.

Bij een geweldloos uitgewerkt konflikt blijven onderhandelingen en diskussie in het algemeen mogelijk.

Het is al gezegd dat er in geweldloze aktie een element van lijden zit. Dit lijden is bedoeld om de sympathie en de hulp te krijgen van mensen die in hetzelfde schuitje zitten of van mensen die voor het lijden van anderen gevoelig zijn. Na-

tuurlijk kunnen we niet de romantiese gedachte koesteren dat tegenstanders automaties onder de indruk zullen komen van het lijden van onschuldigen. Het gaat er alleen om dat we beseffen, dat het laten lijden van iemand anders degene die het lijden veroorzaakt onmenselijkt, en dat de bevrijding van onmenselijke systemen nooit kan gebeuren via een onmenselijk proces.

Maar hoe kunnen we aan mensen die al zoveel geleden hebben, vragen om nog meer te lijden? Het trieste is, dat de onderdrukten hoe dan ook zullen lijden en dat hun lijden in een gewelddadige revolutie waarschijnlijk veel groter zal zijn. In elke diskussie over het gebruik van geweld komt de vraag naar het doel en de middelen naar voren. De vraag is of het mogelijk is om een meer menswaardige samenleving te bereiken als men daarvoor middelen gebruikt die mensen onmenselijken, m.a.w. of het doel de middelen heiligt. We hebben al gezegd dat een houding tegenover mensen alsof ze middelen zijn om iets te bereiken, niet zo gemakkelijk af te leren is. Bij een gewelddadige revolutie en bij oorlog in het algemeen, maakt men de vijand altijd tot een soort belichaming van het kwaad. Hij wordt onmenselijkt. Christenen hebben door de eeuwen heen vaak gedacht dat geweld nu eenmaal een soort onoverkomelijk kwaad is, en dat men desondanks zijn vijanden toch lief kan hebben. Maar het zijn de christenen die verantwoordelijk zijn voor het meeste openlijk en verdrongen geweld in de laatste 1500 jaar. Daarom is het verwonderlijk dat christenen nu vaak de beschuldigende vinger richten op Marx, Lenin, Mao en anderen, als zouden die het idee van de gewelddadige strijd verspreiden.

De idee van een gewelddadige, maar rechtvaardige oorlog, is afkomstig uit het christendom, niet uit het marxisme. Door de eeuwen heen werd massaal geweld door de kerken gesanktionieerd. De christelijke kerk heeft zich altijd geïdentificeerd met oorlogvoerende naties en met geweld als zodanig. Is het dan verbazingwekkend dat sommige christenen die geweld in een oorlog tegen vijandelijke naties goedkeuren, ook geweld als middel om sociale veranderingen te bereiken goedkeuren? Geweld is volgens hen dan gerechtvaardigd als er geen ander middel is om rechtvaardigheid te bereiken.

Maar wie stelt de normen van rechtvaardigheid vast? Mag geweld dan nooit gebruikt worden om veranderingen af te dwingen? Het is in feite geen kwestie van wel of niet mogen; we moeten naar de resultaten kijken, om zo de beste techniek te vinden om onze doelen te bereiken.

Natuurlijk is er verschil tussen geweld als oorzaak van een revolutie en geweld dat sporadies en in bijzondere gevallen als verzet wordt gebruikt. Toch is het effect in veel geval-

len hetzelfde: de tegenstanders zullen hoe dan ook alle aandacht op het geweld van de beweging richten. Als een beweging zich dus niet uitdrukkelijk geweldloos verklaart, zal men haar proberen te behandelen alsof ze voornamelijk gewelddadig is.

De neiging om anderen aan te doen, wat ons wordt aangedaan, is meestal sterker dan de neiging om anderen te behandelen zoals we zouden willen dat ze ons behandelen. Begrijpelijk, maar om structuren van onderdrukking te veranderen, heeft een dergelijke houding geen zin, omdat men zich dan richt tegen de mensen die net als hun slachtoffers onbewuste dienaren zijn van het systeem.

Een heel andere vraag is; hoe zit het met de vernietiging van goederen, van bezit van mensen? Bezit is niet levend, destructie daarvan is in elk geval moreel anders dan het doden van mensen. Wel zijn er praktische bezwaren te noemen tegen het vernietigen van bezit.

Bezit kan een verlengstuk van menselijk leven vormen, zoals in het geval waarbij mensen hun hele bestaan hebben opgebouwd rond een stuk land of iets dergelijks. Vernietiging van dergelijk bezit betekent wel een aantasting van de persoon die het bezit.

Bezit waarin mensen werken of zich tijdelijk bevinden zoals in bijv. kantoren ed., kan moeilijk vernietigd worden zonder dat er gewonden of doden vallen. En het probleem blijft bestaan dat de redenering, dat sommige soorten bezit geen recht hebben te bestaan, ook tegen de revolutionaire bewegingen zelf gebruikt kan worden.

Tegenover de vernietiging van bezit kan geen absolute houding ingenomen worden. Bezit heeft geen intrinsieke waarde, slechts instrumentele waarde. Dat betekent dat we vanuit een strategie oogpunt moeten beoordelen. Er zijn voordelen verbonden aan het vernietigen van bepaalde vormen van bezit, zoals bijvoorbeeld lijsten met namen van dienstplichtigen e.d.; anderzijds zijn er ook tal van gevaren. Het is mogelijk dat vernietiging van bezit dezelfde soort reacties oproept bij de tegenpartij, wat de eskalatie van een gewelddadig conflict weer groter maakt.

We moeten steeds bekijken welke gevolgen een bepaalde revolutionaire daad heeft voor de totale beweging. Belangrijk is hoe de middengroepen reageren op dergelijke vernietigingsdaden.

Om een nieuwe orde op te kunnen bouwen zijn tactieken noodzakelijk, die de onderdrukkende structuren blootleggen, er weerstand aan bieden, er nieuwe voor in de plaats stellen. Of vernietiging van bezit daarbij een hulp kan zijn of juist niet, kan niet met een absoluut ja of nee beantwoord worden.

De strategie van de bevrijding

Elke bevrijdingsbeweging heeft een strategie nodig. Al is elke revolutionaire strijd in beginsel gebaseerd op een gemeenschap van onderdrukten, op een gevoel van eenheid, een gedeelde identiteit, hoeft dit niet te betekenen dat er ook een revolutionair bewustzijn aanwezig is.

De onderdrukking door een systeem moet openbaar gemaakt worden. Dit is de eerste taak van elke revolutionaire beweging. Men moet het systeem zijn maskers afnemen door middel van massale demonstraties, films, boycots e.d. Zo kan men de ogen openen van grote aantallen mensen, terwijl ook de aktievoerders in het proces zelf meer radikaal gemaakt zullen worden.

Deze strategie, het blootleggen van de fouten en tegenstellingen van het systeem, is in verschillende tradities aanwezig. In de marxistische-leninistische traditie ziet men het als een fase van de revolutionaire strijd, als een stadium in de ontwikkeling van een revolutionaire situatie.

Men vindt dan een dergelijk openleggen van systemen na de revolutie niet meer nodig.

Volgelingen van Gandhi daarentegen scheiden het openleggen van systemen niet van hun andere activiteiten. Het is geen stadium of fase, hun methode is tegelijk hun doel. Elk systeem zal voortdurend blootgelegd moeten worden en een revolutionaire fase bestaat in feite niet.

Voor sommige christenen geldt dezelfde noodzaak van een voortdurende revolutie, omdat elke wereldse sociale orde slechts een benadering kan zijn van de goddelijke orde. Een tweede bevrijdingsstrategie is het organiseren van de verdrukten tot het voeren van aktie.

De openlegging van een systeem betekent voor het systeem het begin van het einde, omdat een systeem niet kan functioneren zonder masker van goedheid en de daaruit voortvloeiende steun van de massa. Non-koöperatie en burgerlijke ongehoorzaamheid zijn voor de mindermachtigen een belangrijk wapen. Fysieke kracht of economische rijkdom is er niet voor nodig.

Een derde bevrijdingsstrategie is het bewust overnemen van een functie van het systeem of het in bezit nemen van bepaald eigendom, land bijvoorbeeld, om de onderdrukten minder machteloos te maken. Voorbeelden hiervan zijn "sit-ins" in restaurants door zwarte studenten tegen segregatie in de VS, maar ook in een meer revolutionaire vorm de landinvasies in Peru onder leiding van Hugo Blanco in de vijftiger jaren. Deze waren revolutionair, omdat het de boeren niet alleen ging om een verbetering van hun positie, maar ook om het oprichten

van een vakbond en het opbouwen van een regerings-onafhankelijke organisatie.

Gandhi's aktie om het zoutmonopolie van de Engelse regering te breken door zout uit zeewater te halen, is een ander voorbeeld van deze vorm van strategie. De strategie van bezetting of overname van bezit is echter nog niet zoveel gebruikt. Er dient meer mee geëksperimenteerd te worden. Essentieel is dat men zich tegenover pogingen van de regering om dergelijke akties te verhinderen geweldloos verzet en daaraan dan, desnoods via onofficiële kanalen, bekendheid geeft. Tenslotte vereist elke beweging haar eigen kommunikatiemethoden, zeker als men akties onderneemt in geïsoleerde gebieden.

Een vierde bevrijdingsstrategie bestaat uit het vormen van parallele of alternatieve systemen of regeringen. Daarmee wordt bedoeld, dat de revolutionaire beweging een nieuwe structuur moet opbouwen om de meest essentiële funkties te kunnen overnemen. In feite kan men dit zien als een onderdeel van het overnemen van machtsposities. Een parallele regering vervult dan immers de funktie van de oude regering. Een voorbeeld van zo'n parallele structuur is de koöperatieve beweging, die een alternatief zou kunnen vormen voor de kapitalistische structuur. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat men voor alle funkties van een systeem, parallele structuren op moet bouwen. Men kan tegen het bestaan van het systeem zelf zijn, zoals men bijvoorbeeld tegen het bestaan van het militaire systeem kan zijn zonder te zoeken naar alternatieven voor de dienstplicht.

Tegenwoordig spreekt men wel eens van een tegenkultuur, waarmee men een gedrag bedoelt dat tegen de bestaande normen en waarden ingaat; het dragen van lang haar, gebruik van drugs e.d. kunnen daarbij horen. Maar het is de vraag of we hier werkelijk kunnen spreken van een parallele samenleving, omdat dergelijke bewegingen niet direkt ekonomies of politieke veranderingen ten gevolge hoeven te hebben.

Het vormen van communes en de zogenaamde seksuele revolutie waren in zekere zin revolutionaire veranderingen, omdat men daarmee wilde ontkomen aan de burgerlijke idealen en moraal van het monogame kapitalistische gezin. Aan de andere kant kan men ze beschouwen als slechts een ander uitvloeisel van de reeds bestaande seksuele kultuur; de zogenaamde seksuele revolutie veranderde weinig aan de onderdrukking van de vrouwen. De bevrijdingsbeweging van de vrouwen, zoals die zich manifesteert binnen en buiten het gezin, vormt veel meer dan de kommune, een tegenkultuur. Bij een politieke en sociale gelijkheid van de vrouwen zullen de samenleving en de centra-

le waarden ervan grondig veranderen.

Het is moeilijk te bepalen wat werkelijk een tegenkultuur is en wat niet.

De schepping van een parallel systeem of een parallele regering is bedoeld om het oude af te breken, maar tegelijk om te helpen het nieuwe op te bouwen

Door een combinatie van deze strategieën kan de samenleving grondig veranderd worden, wat niet wil zeggen dat met bovengenoemde strategieën een volledige opsomming is gegeven van de wegen tot bevrijding. Studenten kunnen b.v. een reorganisatie van de ideologische grondslagen en de structuur van de universiteit afdwingen, een bevolking kan een konfrontatie met de regering aangaan door een algemene staking. Zo zijn er nog talloze benaderingen te noemen.

Om een werkelijk fundamentele verandering in de samenleving te weeg te brengen zijn genoemde strategieën onontbeerlijk. Een werkelijke revolutie is meer dan een machtswisseling en is daarom een langdurig proces. We hebben strategieën nodig, die de nieuwe samenleving al in de kiem met zich mee voeren en die niet tegen de nieuwe samenleving ingaan. De genoemde geweldloze strategieën voldoen aan dit criterium.

De bevrijding van de zwarte mens

De afschaffing van de slavernij mag dan het formele begin van de bevrijding van zwarte mensen in de VS zijn geweest, de werkelijke wortels van de bevrijdingsbeweging zijn te vinden in de akties voor betere arbeidsvoorwaarden in de jaren '30, waar geweldloze methoden (o.a. "sit-ins") werden toegepast en waarbij voor het eerst negers in aanzienlijke aantallen meededen.

Tussen 1940 en 1949 begonnen zwarten akties te voeren tegen de werkloosheid, tegen de rassenscheiding in openbare gelegenheden en tegen diskriminatie in het leger. Daarbij werd bewust gebruik gemaakt van de ideeën van Gandhi: "sit-ins", burgerlijke ongehoorzaamheid, dienstweigering enz. Deze akties werden gedeeltelijk met sukses bekroond. De werkgelegenheid van negers werd aanzienlijk uitgebreid en vanaf 1949 werd in het leger een politiek van opheffing van de rassenscheiding gevoerd.

Maar de beweging ontleent haar nationale basis aan de massale bus-boycott in Montgomery-Alabama, die gericht was tegen de rassenscheiding in het openbaar vervoer. Een aantal faktoren speelden bij het sukses van deze boycott een rol:

1) De blanken werden er zich voor het eerst van bewust dat de negerbevolking het helemaal niet eens was met de scheiding

tussen de rassen en werd het de negers duidelijk dat ze als groep wel degelijk een bepaalde macht hadden.

2) De winkeliers oefenden in de stad druk uit om de rassenscheiding op te heffen, omdat de boycott een voor hen onaangenaam neven-effekt had, nl. dat de negers hun inkopen niet meer in de binnen-stad, maar in hun eigen wijken gingen doen.

3) In 1956 werd een beslissing van de rechtbank verkregen dat de rassenscheiding in de bussen opgeheven moest worden. In april 1960 begonnen de zwarten in verschillende steden aan akties voor het verkiesbaar stellen van negers met het gevolg dat inderdaad 89 negers in openbare ambten werden gekozen. Door de zogenaamde "Freedomrides" wist men een eind te maken aan de rassenscheiding bij het interlokale openbare vervoer. In 1963 hielden de zwarten een mars naar Washington met als gevolg: de wet op de burgerlijke rechten van 1964. Hierdoor werden veel arbeidsplaatsen voor negers opengesteld.

Spontane uitbarstingen van rebellie kwamen ondertussen wel voor, maar er zijn geen bewijzen dat deze gewelddadige uitbarstingen gunstige gevolgen hadden voor de beweging. Wel duidelijke gevolgen in ongunstige zin waren, dat de politie en het leger in de steden zich gingen richten op een betere controle van de ghetto's. Als we naar de resultaten van de geweldloze akties kijken, kunnen we het volgende konkluderen:

- De rassenscheiding in openbare gelegenheden werd eerst in een aantal noordelijke steden en tenslotte nationaal opgeheven; de rassenscheiding in het leger verdween, evenals de diskriminatie in het openbaar vervoer,

- Zwarte afgevaardigden in het Zuiden kregen toegang tot politieke nationale bijeenkomsten

- Zwarten kregen tot andere dan de laagste arbeidsplaatsen toegang

- Voor de zwarte bevolking werden gunstige wetten ingevoerd

- Zowel de aandacht van de zwarte als van de blanke bevolking werd gericht op de raciale crisis.

- En wat heel belangrijk is: de geweldloze beweging gaf veel negers een gevoel van eigenwaarde en maakte hen bewust van hun macht om politieke veranderingen en respekt van andere bevolkingsgroepen af te dwingen.

Maar de geweldloze akties veroorzaakten geenszins een volkomen verandering van de verhouding tussen blank en zwart. De rassenscheiding op de scholen bleef bestaan en de mindere kwaliteit van het onderwijs op de zwarte scholen eveneens. De wreedheid van de politie t.o.v. negers, de huisvesting in de achterbuurten, de werkloosheid en onderbetaling bleven bestaan. Bovendien was de meerderheid van de zwarten te onontwikkeld om te kunnen profiteren van datgene wat wel bereikt was.

De kritiek op de geweldloze methode was dat ze niet snel genoeg heeft gewerkt, dat ze de problemen van de arme bevolking niet heeft opgelost en dat de methode alleen geschikt was voor het zuiden en niet voor het noorden. In het algemeen is deze kritiek gerechtvaardigd, maar de oorzaak ligt niet in de geweldloosheid zelf, maar in het diepgewortelde racisme van de Amerikaanse samenleving.

Rond 1965 begonnen militante leiders van de voorheen geweldloze aktiegroepen te twijfelen aan de effectiviteit van de geweldloosheid. Dit gebeurde juist toen de beweging meer steun begon te krijgen van de blanken. De verdeeldheid onder de zwarte leiders, de Vietnamoorlog, die de aandacht van veel blanke liberalen afleidde, had tot gevolg dat de zwarte beweging steeds meer vervreemde van de blanken. Het schuldgevoel dat Martin Luther King en zijn kollega's hadden willen scheppen bij de blanke liberalen had tijd nodig om omgezet te kunnen worden in konkrete politieke akties, die een werkelijke bevrijding zouden kunnen bewerkstelligen. Maar de zwarte militanten gunden zich hiertoe de tijd niet meer.

De blanken begrepen meestal niet dat de "retoriek van het geweld" voor sommige zwarten een psychologische noodzaak was; dat de zwarten op dezelfde manier als de mannelijke blanken hun mannelijkheid wilden tonen. Zij begrepen niet dat het zwarte separatisme slechts een gevolg was van het blanke separatisme en dat de opvatting van de blanken, nl. dat de negers geïntegreerd wilden worden in de hoofdzakelijk blanke samenleving, niet het zwarte idee van intergratie was. Een werkelijk zwarte bevrijding betekent dat blank en zwart vrij zijn om te kiezen met wie ze willen leven, ook vrij om in een vooral zwarte of blanke gemeenschap te leven. Voor een dergelijke bevrijding is het noodzakelijk dat er een einde wordt gemaakt aan alle geforceerde politieke, sociale of economische rassenscheiding en diskriminatie.

Het idee dat negers een soort binnenlandse kolonie vormen is een idee van blank separatisme. Alsof de bevrijding van de koloniale macht voor de koloniën ooit een werkelijke bevrijding heeft ingehouden. In de meeste koloniën bleef de afhankelijkheidsrelatie met de vroegere koloniale macht in stand, ondanks de formele onafhankelijkheid. Bevrijding is pas werkelijk bevrijding als het met economische macht gepaard gaat. Natuurlijk zijn er mogelijkheden om de zwarte bevolking meer economische macht te geven, bijvoorbeeld door het bevorderen van het zwarte ondernemersschap, het geven van een minimumloon enz. Maar dit blijft allemaal binnen de bestaande structuren van ongelijkheid en onderdrukking. Om een werke-

lijke bevrijding te krijgen moet de samenleving volledig worden omgevormd en daar is meer voor nodig dan een handjevol zwarte militanten.

Het is onmogelijk voor de blanken de zwarten te bevrijden, alleen al omdat zij niet dagelijks de onderdrukking aan den lijve ervaren. De voornaamste oorzaak is echter dat de blanken zelf een deel vormen van deze structuren van onderdrukking. Daarmee wordt niet bedoeld dat alle blanken betrokken zijn bij het plannen en instandhouden van deze onderdrukkende structuren. Bedoeld wordt dat ze deel hebben aan deze structuren alleen al omdat ze niet actief meedoen aan de bevrijding ervan. Een werkelijke bevrijding kan alleen plaatsvinden door acties van blank en zwart samen, op initiatief van de zwarte bevolking.

Een strategie daarvoor, die in alle gevallen werkt, is niet te geven, maar we kunnen wel lering trekken uit de geschiedenis van de zwarte bevrijdingsbeweging. De geweldloze beweging boekte resultaten zonder te zijn gekomen tot volledige vrijheid en gelijkheid. De gewelddadige beweging, die ontstond uit de frustratie en het ongeduld, heeft weinig effect gehad. Wel is door de militante geweldloosheid als ook door de zwarte retoriek van het geweld, een gevoel van vastberadenheid geschapen en een eigenwaarde, die beiden in de toekomstige strijd van pas kunnen komen.

Konklusie

Het basis-idee van de bevrijdingsethiek is, dat onderdrukking niet door mensen maar door systemen in stand worden gehouden. Daarom moeten de systemen vernietigd worden, niet de mensen. Het traditionele revolutionaire denken biedt geen vooruitzicht op werkelijke bevrijding, omdat verzoening met de vijand niet in de leerstellingen ervan voorkomt.

Het grote verschil tussen degenen die voor geweldloze methoden kiezen en degenen die aan gewelddadige acties de voorkeur geven is, dat (hoewel beiden een eind willen maken aan onrecht en onderdrukking) de eersten geloven dat verzoening met de vijand impliciet in al hun acties tegen onderdrukking aanwezig moet zijn, terwijl de laatsten geloven dat verzoening pas na alle geweld tot stand kan worden gebracht met de mensen die dan nog zijn overgebleven. Verzoening in de ruimste zin wil zeggen, dat er een fundamentele menselijke verbondheid is, die dieper gaat dan welke fysieke, religieuze, nationale of ideologische verschillen ook. Om deze verbondheid te bereiken is een geweldloze methode nodig. Geweldloosheid is dus duidelijk meer dan alleen de afwezigheid van geweld.

Om de geweldloze methode goed te kunnen toepassen zijn mensen nodig die hun medemensen met respect tegemoet treden. Deze mensen zullen zich niet door woede laten leiden en zullen hun acties zorgvuldig plannen.

Al braken vele revoluties spontaan uit, de revoluties in China, Algerije en Cuba werden gepland door rationeel denkende mensen. Zij waren echter gewend te denken in termen van geweld. In onze moderne wereld kunnen we ons de lukse van het spontaan toegeven aan woede of haat niet meer veroorloven, als we ons tenminste werkelijke bevrijding ten doel stellen. In onze middelen moeten de revolutionaire doelen al herkenbaar zijn.

Alle bevrijding begint met een verandering in mensen zelf. Daarnaast is het belangrijk dat groepen mensen zich gaan organiseren. Voor dergelijke groepen is het noodzakelijk dat ze:

- 1) de historische achtergronden van hedendaagse problemen begrijpen en eveneens de al gedane pogingen om die problemen op te lossen, kennen.
- 2) een brede kennis hebben van de verschillende politieke interpretaties van het probleem.
- 3) in discussie treden met allen die tegenstanders zijn van het systeem of die door het systeem onderdrukt worden.
- 4) voordat ze tot acties overgaan, hun op grond van deze analyses verkregen politieke konklusies vergelijken met de uitgangspunten van de groep.

Voorts moet elke groep allereerst in eigen omgeving bezig zijn. Goede resultaten op lokaal niveau kunnen als model dienen voor het regionale en nationale niveau. Verder zullen deze groepen moeten vermijden dat ze verstrikt raken in politieke kampanjes op nationaal niveau.

Lokale sociale acties blijven daarom het meest belangrijk. Een blauwdruk voor deze lokale acties is niet te geven. Zij moeten groeien uit menselijke behoeften op een concrete plaats in een concrete tijd.

Voor de bevrijdingsethiek is de strijd tegen de onderdrukking een voortdurende strijd. En voor deze strijd zijn mensen nodig, die zich voor de bevrijding willen inzetten, en die bereid zijn hun leven zo in te richten alsof de bevrijde gemeenschap al is bereikt.